

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет
Кафедра політології

Осадчук Ігор Юрійович

**Методичні рекомендації та матеріали для вивчення
навчальної дисципліни**

«Неформальні інститути в політиці»

для студентів четвертого року навчання спеціальності 052 «Політологія»
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» (денна форма навчання)

Львів
2022–2023 н.р.

Затверджено на засіданні кафедри політології
Протокол № 1 від 26 серпня 2022 року

Схвалено Вченою радою філософського факультету
Протокол № 271/7 від 26 серпня 2022 року

ЗМІСТ

1. Вступ. Опис навчальної дисципліни	3
2. Мета та завдання, компетентності та результати навчальної дисципліни	4
3. Семестровий план і структура навчальної дисципліни	6
4. Основна та додаткова література навчальної дисципліни	7
5. Теми та зміст лекційних занять навчальної дисципліни	8
6. Теми та зміст семінарських/практичних занять навчальної дисципліни. Література	11
7. Завдання для самостійної роботи з навчальної дисципліни.....	19
8. Кредитно-модульна система оцінювання знань студентів.....	19
9. Розподіл балів, що присвоюється студентам.....	20
10. Контрольні питання для підсумкового контролю (заліку).....	21

1. Вступ. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів – 3,5	Галузь знань	Нормативна
	05 «Соціальні та поведінкові науки»	
	Спеціальність	
	052 «Політологія»	
Модулів – 2		<i>Рік підготовки:</i>
Змістових модулів – 2		4-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – немає		<i>Семестр</i>
Загальна кількість годин – 105		7-й
		<i>Лекції</i>
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 4,1	Освітньо-кваліфікаційний рівень: перший (бакалаврський)	26 год.
		<i>Практичні, семінарські</i>
		26 год.
		<i>Лабораторні</i>
		0 год.
		<i>Самостійна робота</i>
		53 год.
		<i>Індивідуальні завдання:</i> 0 год.
<i>Вид контролю:</i> залік		

Примітка

Співвідношення кількості годин аудиторних занять (лекційних, практичних і семінарських) до кількості годин самостійної й індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 1/1,025.

2. Мета та завдання, компетентності та результати навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Неформальні інститути в політиці» – нормативна навчальна дисципліна циклу професійної та практичної підготовки, що вивчається студентами четвертого курсу спеціальності 052 «Політологія» філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Навчальний курс розрахований на 105 годин і вивчається в сьомому семестрі. У структурі годин курсу виокремлено такі складові: лекційні заняття – 26 год.; семінарські заняття – 26 год., самостійна робота – 53 год.

Навчальна дисципліна «Неформальні інститути в політиці» присвячена аналізу особливостей формування й функціонування неформальних інститутів у країнах Західної, Центральної, Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки. Методологічно дисципліна сягає постбіхевіоралізму й неоінституціоналізму. В науковому та навчальному контексті курс постає механізмом диверсифікації та поглиблення (звуження) сфери наукового політологічного аналізу.

Курс розділено на два змістові модулі. В першому модулі – вивчення ознак і причин виникнення неформальних інститутів у політичній сфері, закономірностей їх розвитку; особливостей і типів неформальних інститутів у країнах Західної та Центральної Європи. У другому змістовому модулі – вивчення особливостей і типів неформальних інститутів у країнах Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки.

Метою вивчення нормативної дисципліни «Неформальні інститути в політиці» є визначення сутності неформальних інститутів, особливостей формування й функціонування неформальних інститутів у країнах Західної, Центральної, Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки.

Завдання курсу:

- розкрити ознаки і причини виникнення неформальних інститутів у політичній сфері, закономірності їх розвитку;
- виділити типи неформальних інститутів;
- виокремити тенденції, які властиві сучасним типам неформальних інститутів у політиці;
- прищепити у студентів навички самостійного аналізу особливостей і типів неформальних інститутів у країнах Західної, Центральної, Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Неформальні інститути в політиці» студент буде:

знати:

- теоретико-методологічні підходи до визначення неформальних інститутів у політичній сфері;
- понятійно-категоріальний апарат для дослідження політичних інститутів як складових політичних систем країн Західної, Центральної, Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки;
- еволюцію неформальних інститутів як складових політичних систем країн Західної, Центральної, Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки;
- сутність інструментів аналізу політичних інститутів, які властиві політичним системам країн Західної, Центральної, Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки;
- особливості, типи і форми прояву неформальних інститутів у країнах Західної, Центральної, Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки;

вміти:

- користуватися знанням підходів до визначення неформальних інститутів у політиці;
- розуміти специфіку розвитку неформальних інститутів у політичній сфері;
- користуватись методами якісного й кількісного аналізу неформальних інститутів у країнах Західної, Центральної, Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки;
- визначати рівень впливу неформальних інститутів на системи правління і політичні режими у країнах Західної, Центральної, Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки;
- доказово і комплексно підходити до розуміння сучасного політичного процесу на основі якісного й кількісного аналізу неформальних інститутів у країнах Західної, Центральної, Східної Європи (зокрема, в Україні), Центральної Азії та Латинської Америки.

Крім того, в результаті успішного вивчення навчальної дисципліни «Неформальні інститути в політиці» студент набуде:

Спеціальні (фахові) компетентності:

- СК 05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування;
- СК 11. Здатність аналізувати принципи здійснення політичної комунікації, її види та форми та застосувати на практиці комунікативні технології в політичній сфері;
- СК 14. Здатність аналізувати та прогнозувати особливості впливу соціальних груп, груп інтересів та груп тиску на політичну реальність, організація та здійснення діяльності з захисту групових інтересів в політичному процесі.

Програмні результати навчання після вивчення навчальної дисципліни «Неформальні інститути в політиці»:

- РН 12. Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування;
- РН 17. Застосовувати здобуті навички для успішної консультативної діяльності в роботі з політичними лідерами, інститутами, органами державної влади та громадськими організаціями;
- РН 21. Застосовувати теорії соціальної стратифікації, групової взаємодії, діяльності груп інтересів та груп тиску на місцевому, регіональному та державному рівні здійснення публічної політики.

3. Семестровий план і структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		л.	п./с.	лаб.	інд.	ср.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Причини виникнення, ознаки, закономірності розвитку неформальних інститутів у політичній сфері та особливості формування і функціонування неформальних інститутів у країнах Західної та Центральної Європи						
Тема 1. Неформальні інститути в політичній сфері: підходи до концептуалізації, індикатори визначення та типологізація	8	2	2	–	–	4
Тема 2. Політична корупція: підходи до концептуалізації, індикатори визначення, форми прояву (частина 1)	8	2	2	–	–	4
Тема 3. Політична корупція: підходи до концептуалізації, індикатори визначення, форми прояву (частина 2)	8	2	2	–	–	4
Тема 4. Неформальні інститути в політичних системах країн Західної Європи (частина 1)	8	2	2	–	–	4
Тема 5. Неформальні інститути в політичних системах країн Західної Європи (частина 2)	8	2	2	–	–	4
Тема 6. Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Європи	9	2	2	–	–	5
Разом – Змістовий модуль 1	49	12	12	–	–	25
Змістовий модуль 2. Специфіка формування і функціонування неформальних інститутів у країнах Східної Європи, Центральної Азії та Латинської Америки						
Тема 7. Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 1)	8	2	2	–	–	4
Тема 8. Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 2)	8	2	2	–	–	4
Тема 9. Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 3)	8	2	2	–	–	4
Тема 10. Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Азії (частина 1)	8	2	2	–	–	4
Тема 11. Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Азії (частина 2)	8	2	2	–	–	4
Тема 12. Неформальні інститути в політичних системах країн Латинської Америки (частина 1)	8	2	2	–	–	4
Тема 13. Неформальні інститути в політичних системах країн Латинської Америки (частина 2)	8	2	2	–	–	4
Разом – Змістовий модуль 2	56	14	14	–	–	28
РАЗОМ	105	26	26	–	–	53

4. Основна та додаткова література навчальної дисципліни

Основна література:

1. Кушнар'ов І. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
2. Попазогло В. Деструктивні неформальні політичні інститути: форми прояву та механізми протидії. *Політичне життя*. 2018. № 1. С. 85–90.
3. Chagas-Bastos F. Political Realignment in Brazil: Jair Bolsonaro and the Right Turn. *Revista de Estudios Sociales*. 2019. No. 69. P. 92–100
4. Cooper A., Parlar Dal E., Cannon B. The cascading dynamics of informal institutions: organizational processes and governance implications. *International Politics*. 2022. DOI: 10.1057/s41311-022-00399-4.
5. Figueroa V. Political Corruption Cycles: High-Frequency Evidence from Argentina's Notebooks Scandal. *Comparative Political Studies*. 2021. Vol. 54. No. 3–4. P. 482–517.
6. Gatto M., Wylie K. Informal institutions and gendered candidate selection in Brazilian parties. *Party Politics*. 2022. Vol. 28. No. 4. P. 727–738.
7. Helmke G., Levitsky S. Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics*. 2004. Vol. 2. No. 4. P. 725–740.
8. Kaufmann W., Hooghiemstra R., Feeney M. Formal institutions, informal institutions, and red tape: A comparative study. *Public Administration*. 2018. Vol. 96. No. 2. P. 386–403.
9. Mungiu-Pippidi A., Heywood P. A Research Agenda for Studies of Corruption. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2020. 232 p.
10. Pereyra S. Corruption Scandals and Anti-Corruption Policies in Argentina. *Journal of Politics in Latin America*. 2019. Vol. 11. No. 3. P. 348–361.

Додаткова література:

1. Кармазіна М. Кланова конкуренція у «післяпомаранчевий» період. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4. С. 33–48.
2. Крисенко О. Вплив неформальних інститутів на український політичний процес. *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 4 (25). С. 58–62.
3. Кушнар'ов І. Інструменти боротьби з політичною корупцією у країнах Центральної та Східної Європи: оцінка ефективності на прикладі Румунії та Болгарії. *Politicus*. 2017. № 4. С. 58–61.
4. Кушнар'ов І. Політична корупція в умовах неавторитаризму держав Центральної Азії (приклад Казахстану, Киргизстану та Таджикистану). *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2017. № 2. С. 4–16.
5. Осадчук І. Особливості політичних кланів у контексті функціонування атипової напівпрезидентської системи правління в Киргизстані (1993–2010). *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 21. С. 132–138.
6. Попазогло В. Південний Кавказ як регіон неформальної інституціоналізації політики. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Sv. 5. Vyd. 1. S. 49–54.
7. Попазогло В. Роль неформальних деструктивних політичних інститутів у Білорусі та Росії: пошук спільностей і відмінностей. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2017. № 19. С. 281–290.
8. Фісун О. Неформальні інститути та неопатримоніальна демократія в Україні. *Агора*. 2016. № 17. С. 9–13.

9. Canache D., Allison M. Perceptions of Political Corruption in Latin American Democracies. *Latin American Politics and Society*. 2005. Vol. 47. No. 3. P. 91–111.
10. Collins K. Clan Politics and Regime Transition in Central Asia. New York; Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 376 p.
11. Fogel B. Brazil: Corruption as a Mode of Rule. *NACLA: Report on the Americas*. 2019. Vol. 51. No. 2. P. 153–158.
12. Hale H. Formal Constitutions in Informal Politics: Institutions and Democratization in Post-Soviet Eurasia. *World Politics*. 2011. Vol. 63, No. 4. P. 581–617.
13. Isaacs R. Informal politics and the uncertain context of transition: revisiting early stage non-democratic development in Kazakhstan. *Democratization*. 2010. Vol. 17. No. 1. P. 1–25.
14. Paoli L. Mafia and Organised Crime in Italy: The Unacknowledged Successes of Law Enforcement. *West European Politics*. 2007. Vol. 30. No. 4. P. 854–880.
15. Sáenz-Castro J., García-González J. The relationship between corruption and inequality in Colombia: empirical evidence using panel data for the period 2008–2017. *Iberoamerican Journal of Development Studies*. 2019. Vol. 8. No. 2. P. 28–43.
16. Schorr B. Inequality, power and policy change: How Chile moved towards greater political transparency. *UNRISD Occasional Paper – Overcoming Inequalities in a Fractured World: Between Elite Power and Social Mobilization*. 2020. No. 7. 18 p.
17. Silva P. A Poor but Honest Country: Corruption and Probity in Chile. *Journal of Developing Societies*. 2016. Vol. 32. No. 2. P. 178–203.
18. Školník M. The Effects of Corruption on Various Forms of Political Participation in Colombia. *Latin American Policy*. 2020. Vol. 11. No. 1. P. 88–102.
19. Soto Zazueta I., Cortez W. The Impact of Political Alternation on Corruption in Mexico. *Revista de Ciencia Política*. 2015. Vol. 35. No. 2. P. 371–392.
20. Thomson C., Blagden D. A Very British National Security State: Formal and informal institutions in the design of UK security policy. *The British Journal of Politics and International Relations*. 2018. Vol. 20. No. 3. P. 573–593.

Інтернет-джерела:

1. Bertelsmann Transformation Index (BTI). URL: <https://bti-project.org/>.
2. Corruption Perceptions Index. URL: <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>.
3. Freedom in the World. URL: <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world>.
4. Nations in Transit. URL: <https://freedomhouse.org/report-types/nations-transit>.

5. Теми та зміст лекційних занять навчальної дисципліни

Тема 1. Неформальні інститути в політичній сфері: підходи до концептуалізації, індикатори визначення та типологізація

Теоретико-методологічні підходи до визначення неформальних інститутів. Концепція Г. Хелмке та С. Левітські. Причини формування неформальних інститутів у політичній сфері. Типи неформальних інститутів.

Основні поняття: політичний інститут, інституціоналізм, неінституціоналізм, формальний інститут, неформальний інститут, допоміжний/доповнюючий неформальний інститут, акомодацийний неформальний інститут, конкурентний неформальний інститут, заміщуваний неформальний інститут, клієнтелізм, патримоніалізм, неопатримоніалізм, клан, корупція.

Тема 2. Політична корупція: підходи до концептуалізації, індикатори визначення, форми прояву (частина 1)

Корупція як соціально-політичне явище. Історичні етапи розвитку політичної корупції. Неінституціоналізм та міждисциплінарний підходи до визначення політичної корупції. Аксиологічний підхід та концептуалізація понять «антикорупційні цінності», «антикорупційна культура», «антикорупційна ментальність».

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, неінституціоналізм, міждисциплінарний підхід, аксиологічний підхід, антикорупційні цінності, антикорупційна культура, антикорупційна ментальність.

Тема 3. Політична корупція: підходи до концептуалізації, індикатори визначення, форми прояву (частина 2)

Індивідуальні та колективні суб'єкти політичної корупції. Суб'єкти політичної корупції на загальнодержавному і регіональному рівнях. Форми прояву політичної корупції. Партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Основні поняття: політична корупція, суб'єкт політичної корупції, форма прояву політичної корупції, політичний непотизм, політичний кронізм, політичний фаворитизм, політична клановість, політичний патрон-клієнтелізм.

Тема 4. Неформальні інститути в політичних системах країн Західної Європи (частина 1)

Особливості формування і функціонування неформальних інститутів у Сполученому Королівстві. Комітет зі стандартів публічної сфери. Антикорупційне законодавство в Сполученому Королівстві. Специфіка формування і функціонування неформальних інститутів у Франції. Операція «Чисті руки» в Італії. Відносини мафії з урядом. Політична корупція за прем'єрства С. Берлусконі. Антикорупційна стратегія в Італії.

Основні поняття: неформальний інститут, уряд, політична корупція, мафія, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Тема 5. Неформальні інститути в політичних системах країн Західної Європи (частина 2)

Специфіка формування і функціонування неформальних інститутів в Іспанії. Політична корупція в Греції. Особливості діяльності неформальних інститутів в Португалії.

Основні поняття: уряд, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Тема 6. Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Європи

Специфіка формування і функціонування неформальних інститутів в Болгарії. Антикорупційні протести в Румунії. Особливості функціонування неформальних інститутів в Угорщині за прем'єрства В. Орбана.

Основні поняття: неформальний інститут, уряд, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Змістовий модуль 2. Специфіка формування і функціонування неформальних інститутів у країнах Східної Європи, Центральної Азії та Латинської Америки

Тема 7. Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 1)

Чинники формування і наслідки функціонування неформальних інститутів в Азербайджанській Республіці за президентства Г. Алієва та І. Алієва. Особливості формування і функціонування неформальних інститутів у Республіці Вірменія. Специфіка діяльності неформальних інститутів у Грузії за президентства Е. Шеварднадзе. Антикорупційні реформи за президентства М. Саакашвілі.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Тема 8. Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 2)

Особливості формування і функціонування неформальних інститутів в Україні. Оцінка ефективності діяльності антикорупційних органів в Україні. Специфіка діяльності неформальних інститутів в Республіці Молдова.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Тема 9. Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 3)

Специфіка формування і функціонування неформальних інститутів в Республіці Білорусь за президентства О. Лукашенка. Специфіка діяльності неформальних інститутів в Російській Федерації.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Тема 10. Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Азії (частина 1)

Чинники формування і наслідки функціонування неформальних інститутів в Республіці Казахстан за президентства Н. Назарбаєва й К.-Ж. Токаєва. Клани і корупція в політичній системі Киргизької Республіки.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Тема 11. Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Азії (частина 2)

Специфіка формування і функціонування неформальних інститутів в Республіці Таджикистан за президентства Е. Рахмона. Патронажний президенталізм в Республіці Туркменістан. Клані і корупція в політичній системі Республіки Узбекистан.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Тема 12. Неформальні інститути в політичних системах країн Латинської Америки (частина 1)

Чинники формування і наслідки функціонування неформальних інститутів в Аргентині. Специфіка формування і функціонування неформальних інститутів в Бразилії. Особливості діяльності неформальних інститутів в Мексиці.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Тема 13. Неформальні інститути в політичних системах країн Латинської Америки (частина 2)

Особливості формування і функціонування неформальних інститутів в політичній системі Болівії. Чинники формування і наслідки діяльності неформальних інститутів в політичній системі Колумбії. Специфіка формування і функціонування неформальних інститутів в політичній системі Чилі.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

6. Теми та зміст семінарських/практичних занять навчальної дисципліни. Література

Змістовий модуль 1. Причини виникнення, ознаки, закономірності розвитку неформальних інститутів у політичній сфері та особливості формування і функціонування неформальних інститутів у країнах Західної та Центральної Європи

Тема 1. Неформальні інститути в політичній сфері: підходи до концептуалізації, індикатори визначення та типологізація (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній сфері: підходи до концептуалізації та індикатори визначення.
2. Типи неформальних інститутів у політиці.

Основні поняття: політичний інститут, інституціоналізм, неінституціоналізм, формальний інститут, неформальний інститут, допоміжний/доповнюючий неформальний інститут, акомодативний неформальний інститут, конкурентний неформальний інститут, заміщений неформальний інститут, клієнтелізм, патримоніалізм, неопатримоніалізм, клан, корупція.

Література:

1. Helmke G., Levitsky S. Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics*. 2004. Vol. 2. No. 4. P. 725–740.
2. Theurl T., Wicher J. Comparing Informal Institutions. *CESifo DICE Report – Journal for Institutional Comparisons*. 2012. Vol. 10. No. 3. P. 52–59.
3. Vudoyra R. The New Institutionalism of Legal Pluralism: Social Norms, Legal Rules, and Political Bargaining. Washington, D.C.: Center for New Institutional Social Science, 2008. 23 p.

Тема 2. Політична корупція: підходи до концептуалізації, індикатори визначення, форми прояву (частина 1) (2 год.)

1. Політична корупція: підходи до концептуалізації та індикатори визначення.
2. Еволюція політичної корупції.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, неінституціоналізм, міждисциплінарний підхід, аксіологічний підхід, антикорупційні цінності, антикорупційна культура, антикорупційна ментальність.

Література:

1. Краснополська Т. Неформальні деструктивні політичні практики та корупція: співвідношення понять. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Sv. 5. Vyd. 2. S. 139–148.
2. Кушнар'ов І. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
3. Mungiu-Pippidi A., Heywood P. A Research Agenda for Studies of Corruption. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2020. 232 p.

Тема 3. Політична корупція: підходи до концептуалізації, індикатори визначення, форми прояву (частина 2) (2 год.)

1. Суб'єкти політичної корупції.
2. Форми прояву політичної корупції.

Основні поняття: політична корупція, суб'єкт політичної корупції, форма прояву політичної корупції, політичний непотизм, політичний кронізм, політичний фаворитизм, політична клановість, політичний патрон-клієнтелізм.

Література:

1. Кушнар'ов І. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
2. Мамонтова Е., Ковальова О. Клієнтелізм як політико-психологічний феномен. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 66. С. 65–72.
3. Mungiu-Pippidi A., Heywood P. A Research Agenda for Studies of Corruption. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2020. 232 p.

Тема 4. Неформальні інститути в політичних системах країн Західної Європи (частина 1) (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній системі Сполученого Королівства.
2. Неформальні інститути в політичній системі Франції.
3. Неформальні інститути в політичній системі Італії.

Основні поняття: неформальний інститут, уряд, політична корупція, мафія, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Література:

1. Кушнар'ов І. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
2. Evans J. Political Corruption in France // Bull M., Newell J. Corruption in Contemporary Politics. London: Palgrave Macmillan, 2003. P. 79–92.
3. Newell J., Bull M. Political Corruption in Italy // Bull M., Newell J. Corruption in Contemporary Politics. London: Palgrave Macmillan, 2003. P. 37–49.
4. Paoli L. Mafia and Organised Crime in Italy: The Unacknowledged Successes of Law Enforcement. *West European Politics*. 2007. Vol. 30. No. 4. P. 854–880.
5. Selimi B. The Role of the British Crown on Security Issues. *Academic Journal of Business*. 2016. Vol. 2. No. 2. P. 125–133.
6. Thomson C., Blagden D. A Very British National Security State: Formal and informal institutions in the design of UK security policy. *The British Journal of Politics and International Relations*. 2018. Vol. 20. No. 3. P. 573–593.

Тема 5. Неформальні інститути в політичних системах країн Західної Європи (частина 2) (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній системі Іспанії.
2. Неформальні інститути в політичній системі Греції.
3. Неформальні інститути в політичній системі Португалії.

Основні поняття: уряд, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Література:

1. Кушнар'ов І. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
2. De Sousa L. Political Parties and Corruption in Portugal. *West European Politics*. 2001. Vol. 24. No. 1. P. 157–180.
3. Field B. Interparty Politics in Spain: The Role of Informal Institutions // Field B., Hamann K. Democracy and Institutional Development: Spain in Comparative Theoretical Perspective. Palgrave Macmillan, 2008. P. 44–67.
4. Jiménez F., Caínzos M. Political Corruption in Spain // Bull M., Newell J. Corruption in Contemporary Politics. London: Palgrave Macmillan, 2003. P. 9–23.

5. Koutsoukis K. Political Corruption in Greece // Bull M., Newell J. Corruption in Contemporary Politics. London: Palgrave Macmillan, 2003. P. 24–36.
6. Magone J. Political Corruption in Portugal // Bull M., Newell J. Corruption in Contemporary Politics. London: Palgrave Macmillan, 2003. P. 120–131.
7. Sotiropoulos D. Corruption and Anti-Corruption in Today's Greece. *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP). Policy Paper*. 2020. No. 46. 12 p.

Тема 6. Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Європи (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній системі Болгарії.
2. Неформальні інститути в політичній системі Румунії.
3. Неформальні інститути в політичній системі Угорщини.

Основні поняття: неформальний інститут, уряд, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Література:

1. Кушнар'ов І. Досвід нових держав-учасниць ЄС у боротьбі з політичною корупцією: приклад Болгарії. *Актуальні наукові дослідження різноманітних соціальних процесів: матеріали міжн. наук.-практ. конф.* Одеса: Причорноморський центр дослідження проблем суспільства, 2017. С. 86–90.
2. Кушнар'ов І. Інструменти боротьби з політичною корупцією у країнах Центральної та Східної Європи: оцінка ефективності на прикладі Румунії та Болгарії. *Politicus*. 2017. № 4. С. 58–61.
3. Наумкіна С., Кабанцева І. Антикорупційні ініціативи болгарського громадянського суспільства: оцінка впливу на системну корупцію. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: «Політичні науки»*. 2018. № 3. С. 58–64.
4. Asandului L., Ceobanu C., Baciuc L. Social Dependency and Informal Institutions in Romania: Value Change Analysis. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*. 2012. Vol. 37. P. 107–129.
5. Fazekas M., Tóth I. From Corruption to State Capture: A New Analytical Framework with Empirical Applications from Hungary. *Political Research Quarterly*. 2016. Vol. 69. No. 2. P. 320–334.
6. Kostadinova T., Kmetty Z. Corruption and Political Participation in Hungary: Testing Models of Civic Engagement. *East European Politics and Societies and Cultures*. 2019. Vol. 33. No. 3. P. 555–578.
7. Meyer G. Formal Institutions and Informal Politics in Central and Eastern Europe: Hungary, Poland, Russia and Ukraine. Opladen: Barbara Budrich Publishers, 2008. 324 p.

Змістовий модуль 2. Специфіка формування і функціонування неформальних інститутів у країнах Східної Європи, Центральної Азії та Латинської Америки

Тема 7. Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 1) (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній системі Азербайджанської Республіки.
2. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Вірменія.

3. Неформальні інститути в політичній системі Грузії.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Література:

1. Мельник Р. Реформування інституцій з протидії корупції у Грузії. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. Вип. 4. С. 85–93.
2. Попазогло В. Південний Кавказ як регіон неформальної інституціоналізації політики. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Sv. 5. Vyd. 1. S. 49–54.
3. Решота В. Досвід державної політики із запобігання та протидії корупції в Грузії. *Демократичне врядування*. 2013. Вип. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_11_14.
4. Шепетько С., Прокопченко С. Досвід Азербайджану щодо запобігання корупції у сфері надання публічних послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 47. Т. 3. С. 24–27.
5. Guliyev F. Formal-Informal Relations in Azerbaijan. *Caucasus Analytical Digest*. 2020. No. 114. P. 7–10.
6. Shahnazarian N. Post-Velvet transformations in Armenia: Fighting an Oligarchic Regime. *Caucasus Analytical Digest*. 2020. No. 114. P. 3–6.

Тема 8. Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 2) (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній системі України.
2. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Молдова.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Література:

1. Кармазіна М. Кланова конкуренція у «післяпомаранчевий» період. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4. С. 33–48.
2. Кушнар'ов І. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
3. Фісун О. Неформальні інститути та неопатримоніальна демократія в Україні. *Агора*. 2016. № 17. С. 9–13.
4. Carasciuc L. Corruption and Quality of Governance: The Case of Moldova. Transparency International – Moldova. 2017. 109 p.
5. Hale H. Formal Constitutions in Informal Politics: Institutions and Democratization in Post-Soviet Eurasia. *World Politics*. 2011. Vol. 63, No. 4. P. 581–617.
6. Konończuk W., Cenuşa D., Kakachia K. Oligarchs in Ukraine, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms. The Swedish International Development Cooperation Agency. 2017. 22 p.
7. Meyer G. Formal Institutions and Informal Politics in Central and Eastern Europe: Hungary, Poland, Russia and Ukraine. Opladen: Barbara Budrich Publishers, 2008. 324 p.

Тема 9. Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 3) (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній системі Російської Федерації.
2. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Білорусь.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Література:

1. Попазогло В. Роль неформальних деструктивних політичних інститутів у Білорусі та Росії: пошук спільностей і відмінностей. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія. Історія. Політологія. 2017. № 19. С. 281–290.
2. Anderson L. Corruption in Russia: Past, present, and future // Funderburk C. *Political Corruption in Comparative Perspective: Sources, Status and Prospects*. Routledge, 2012. P. 71–94.
3. Buckley N. Corruption and Power in Russia. The Foreign Policy Research Institute. 2018. URL: <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/04/buckley.pdf>.
4. Hall S. The End of Adaptive Authoritarianism in Belarus? *Europe-Asia Studies*. 2022. DOI: 10.1080/09668136.2022.2093332.

Тема 10. Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Азії (частина 1) (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Казахстан.
2. Неформальні інститути в політичній системі Киргизької Республіки.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Література:

1. Кушнарьов І. Політична корупція в умовах неоавторитаризму держав Центральної Азії (приклад Казахстану, Киргизстану та Таджикистану). *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2017. № 2. С. 4–16.
2. Осадчук І. Особливості політичних кланів у контексті функціонування атипової напівпрезидентської системи правління в Киргизстані (1993–2010). *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. 2018. Вип. 21. С. 132–138.
3. Anti-Corruption Reforms in Eastern Europe and Central Asia: Progress and Challenges, 2016–2019. OECD. 2020. URL: <https://www.oecd.org/corruption/Anti-Corruption-Reforms-Eastern-Europe-Central-Asia-2016-2019-ENG.pdf>.
4. Collins K. Clans, Pacts, and Politics in Central Asia. *Journal of Democracy*. 2002. Vol. 13. No. 3. P. 137–152.
5. Collins K. *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*. New York; Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 376 p.
6. Hale H. Formal Constitutions in Informal Politics: Institutions and Democratization in Post-Soviet Eurasia. *World Politics*. 2011. Vol. 63, No. 4. P. 581–617.

7. Luong P. J. Institutional change and political continuity in Post-Soviet Central Asia: power, perceptions, and pacts. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2002. 320 p.

Тема 11. Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Азії (частина 2) (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Таджикистан.
2. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Туркменістан.
3. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Узбекистан.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Література:

1. Кушнарьов І. Політична корупція в умовах неоавторитаризму держав Центральної Азії (приклад Казахстану, Киргизстану та Таджикистану). *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія.* 2017. № 2. С. 4–16.
2. Осадчук І. Особливості формування та функціонування правлячої еліти в контексті «патронажного президенталізму» в Туркменістані. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: «Питання політології».* 2014. Вип. 27. № 1132. С. 59–62.
3. Anti-Corruption Reforms in Eastern Europe and Central Asia: Progress and Challenges, 2016–2019. OECD. 2020. URL: <https://www.oecd.org/corruption/Anti-Corruption-Reforms-Eastern-Europe-Central-Asia-2016-2019-ENG.pdf>.
4. Collins K. Clans, Pacts, and Politics in Central Asia. *Journal of Democracy.* 2002. Vol. 13. No. 3. P. 137–152.
5. Collins K. Clan Politics and Regime Transition in Central Asia. New York; Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 376 p.
6. Luong P. J. Institutional change and political continuity in Post-Soviet Central Asia: power, perceptions, and pacts. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2002. 320 p.

Тема 12. Неформальні інститути в політичних системах країн Латинської Америки (частина 1) (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній системі Аргентини.
2. Неформальні інститути в політичній системі Бразилії.
3. Неформальні інститути в політичній системі Мексики.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Література:

1. Chagas-Bastos F. Political Realignment in Brazil: Jair Bolsonaro and the Right Turn. *Revista de Estudos Sociais.* 2019. No. 69. P. 92–100.
2. Figueroa V. Political Corruption Cycles: High-Frequency Evidence from Argentina's Notebooks Scandal. *Comparative Political Studies.* 2021. Vol. 54. No. 3–4. P. 482–517.
3. Fogel B. Brazil: Corruption as a Mode of Rule. *NACLA: Report on the Americas.* 2019. Vol. 51. No. 2. P. 153–158.

4. Llamazares I. Patterns in Contingencies: The Interlocking of Formal and Informal Political Institutions in Contemporary Argentina. *Social Forces*. 2005. Vol. 83. No. 4. P. 1671–1695.
5. Morris S. Corruption and the Mexican Political System: Continuity and Change. *Third World Quarterly*. 1999. Vol. 20. No. 3. P. 623–643.
6. Morris S. Political Corruption in Mexico: The Impact of Democratization. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2009. 307 p.
7. Pereyra S. Corruption Scandals and Anti-Corruption Policies in Argentina. *Journal of Politics in Latin America*. 2019. Vol. 11. No. 3. P. 348–361.
8. Soto Zazueta I., Cortez W. The Impact of Political Alternation on Corruption in Mexico. *Revista de Ciencia Política*. 2015. Vol. 35. No. 2. P. 371–392.

Тема 13. Неформальні інститути в політичних системах країн Латинської Америки (частина 2) (2 год.)

1. Неформальні інститути в політичній системі Болівії.
2. Неформальні інститути в політичній системі Колумбії.
3. Неформальні інститути в політичній системі Чилі.

Основні поняття: неформальний інститут, політична корупція, партійна корупція, електоральна корупція, лобістська корупція, представницька корупція, клієнтарно-патронажна корупція, судова корупція.

Література:

1. Gingerich D. Corruption and Political Decay: Evidence from Bolivia. *Quarterly Journal of Political Science*. 2009. Vol. 4. No. 1. P. 1–34.
2. Lee Van Cott D. A Political Analysis of Legal Pluralism in Bolivia and Colombia. *Journal of Latin American Studies*. 2000. No. 32. P. 207–234.
3. Sáenz-Castro J., García-González J. The relationship between corruption and inequality in Colombia: empirical evidence using panel data for the period 2008–2017. *Iberoamerican Journal of Development Studies*. 2019. Vol. 8. No. 2. P. 28–43.
4. Schorr B. Inequality, power and policy change: How Chile moved towards greater political transparency. *UNRISD Occasional Paper – Overcoming Inequalities in a Fractured World: Between Elite Power and Social Mobilization*. 2020. No. 7. 18 p.
5. Silva P. A Poor but Honest Country: Corruption and Probity in Chile. *Journal of Developing Societies*. 2016. Vol. 32. No. 2. P. 178–203.
6. Školník M. The Effects of Corruption on Various Forms of Political Participation in Colombia. *Latin American Policy*. 2020. Vol. 11. No. 1. P. 88–102.

7. Завдання для самостійної роботи з навчальної дисципліни

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Неформальні інститути в політичній сфері: підходи до концептуалізації, індикатори визначення та типологізація	4
2	Політична корупція: підходи до концептуалізації, індикатори визначення, форми прояву (частина 1)	4
3	Політична корупція: підходи до концептуалізації, індикатори визначення, форми прояву (частина 2)	4
4	Неформальні інститути в політичних системах країн Західної Європи (частина 1)	4
5	Неформальні інститути в політичних системах країн Західної Європи (частина 2)	4
6	Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Європи	5
7	Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 1)	4
8	Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 2)	4
9	Неформальні інститути в політичних системах країн Східної Європи (частина 3)	4
10	Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Азії (частина 1)	4
11	Неформальні інститути в політичних системах країн Центральної Азії (частина 2)	4
12	Неформальні інститути в політичних системах країн Латинської Америки (частина 1)	4
13	Неформальні інститути в політичних системах країн Латинської Америки (частина 2)	4
Разом		53

8. Кредитно-модульна система оцінювання знань студентів

Оцінка знань, умінь і практичних навиків студента з курсу «Неформальні інститути в політиці» здійснюється за 100-бальною шкалою.

Бали нараховуються за наступним співвідношенням:

- практичні/самостійні тощо – 30% семестрової оцінки (максимальна кількість балів – 30);
- контрольні заміри (модулі) – 20% семестрової оцінки (максимальна кількість балів за два модулі – 20);
- залік – 50% семестрової оцінки (максимальна кількість балів – 50).

Поточний контроль знань студентів проводять за трьома складовими:

- контроль систематичності та активності роботи студента впродовж семестру;
- контроль за виконанням модульних завдань/контрольних замірів;
- контроль за виконанням завдань самостійного опрацювання.

При контролі систематичності й активності роботи студентів оцінці підлягають:

- самостійна робота студентів;
- відвідування й активність на семінарських заняттях;
- рівень засвоєння знань програмного матеріалу.

Поточний контроль успішності здійснюється за п'ятибальною шкалою: «5» – відмінно, «4» – добре, «3» – задовільно, «2» – доповнення, «1» – коментарі (участь у дискусії). Контроль знань за результатами вивчення змістовного модуля оцінюється в 10 балів. Форма підсумкового контролю – залік в усній формі в кінці семестру.

9. Розподіл балів, що присвоюється студентам

Максимальна кількість балів при оцінюванні знань студентів із дисципліни, котра завершується заліком, становить за поточну успішність 50 балів. На заліку студент теж може отримати 50 балів.

Поточний контроль та самостійна робота						Сума	Залік
Змістовий модуль 1						50	50
1	2	3	4	5	6		

1, 2 ... 6 – теми семінарських заняттях у рамках змістовного модуля.

При оформленні документів за залікову сесію використовується таблиця відповідності оцінювання знань студентів за різними системами.

Шкала оцінювання: вузу, національна та ECTS

Національна шкала	Рейтингова шкала	Шкала ECTS	Пояснення
Зараховано	90-100	A	Відмінно
	81-89	B	Дуже добре
	71-80	C	Добре
	61-70	D	Задовільно
	51-60	E	Достатньо
Не зараховано	25-50	FX	Незадовільно
	0-24	F	Незадовільно без права перездачі

10. Контрольні питання для підсумкового контролю (заліку)

1. Неформальні інститути в політичній сфері: підходи до концептуалізації та індикатори визначення.
2. Типи неформальних інститутів у політиці.
3. Політична корупція: підходи до концептуалізації та індикатори визначення.
4. Еволюція політичної корупції.
5. Суб'єкти політичної корупції.
6. Форми прояву політичної корупції.
7. Неформальні інститути в політичній системі Сполученого Королівства.
8. Неформальні інститути в політичній системі Франції.
9. Неформальні інститути в політичній системі Італії.
10. Неформальні інститути в політичній системі Іспанії.
11. Неформальні інститути в політичній системі Греції.
12. Неформальні інститути в політичній системі Португалії.
13. Неформальні інститути в політичній системі Болгарії.
14. Неформальні інститути в політичній системі Румунії.
15. Неформальні інститути в політичній системі Угорщини.
16. Неформальні інститути в політичній системі Азербайджанської Республіки.
17. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Вірменія.
18. Неформальні інститути в політичній системі Грузії.
19. Неформальні інститути в політичній системі України.
20. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Молдова.
21. Неформальні інститути в політичній системі Російської Федерації.
22. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Білорусь.
23. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Казахстан.
24. Неформальні інститути в політичній системі Киргизької Республіки.
25. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Таджикистан.
26. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Туркменістан.
27. Неформальні інститути в політичній системі Республіки Узбекистан.
28. Неформальні інститути в політичній системі Аргентини.
29. Неформальні інститути в політичній системі Бразилії.
30. Неформальні інститути в політичній системі Мексики.
31. Неформальні інститути в політичній системі Болівії.
32. Неформальні інститути в політичній системі Колумбії.
33. Неформальні інститути в політичній системі Чилі.